

T. XVIII (2015) Z. 4 (40)
ISSN 1509-1074

ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ

The Cracow press
in situation reports
of the Voivod and Head
of the Cracow Urban County
(1918–1939)

**Prasa krakowska
w świetle sprawozdań
sytuacyjnych
wojewody i starosty
grodzkiego
(1918–1939)**

Instytut Informacji Naukowej
i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
ul. Podchorążych 2
PL 30-084 Kraków
e-mail: grazyna_wrona@poczta.fm

**Grażyna
WRONA**

KEY WORDS:
Polish press in 1918–1939,
Cracow, local government situation reports,
monitoring of the press

SŁOWA KLUCZOWE:
prasa 1918–1939, źródła, sprawozdania
sytuacyjne, nadzór prasowy

ABSTRACT
The article surveys an interesting
and valuable collection of sources
to the history of Cracow press
in the interwar period, i.e. the situation reports
of the Voivod and Head
of the Cracow Urban County (*Starosta*).
The evolving scope and methodology
of those reports were reconstructed
from instructions prepared by the Cracow
Voivodship Administration, based on guidelines
issued by the Ministry of Interior Affairs.

ABSTRAKT
W artykule zaprezentowany został
interesujący i wartościowy zbiór źródeł
do dziejów prasy z okresu dwudziestolecia
międzywojennego, jakim są sprawozdania
sytuacyjne wojewody oraz starosty grodzkiego.
Zakres zadań i metodyka ich sporządzania,
które w tych latach ewoluowały,
zrekonstruowano na podstawie zachowanych
instrukcji, opracowywanych przez Urząd
Wojewódzki Krakowski,
w oparciu o wytyczne z MSW.

Streszczenie

Autorka na podstawie zachowanych materiałów archiwalnych, przechowywanych w zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie zrekonstruowała jeden z ważnych przejawów aktywności lokalnych władz administracyjnych I i II instancji w zakresie nadzoru prasowego. Władze państwowe bowiem, realizując swoją politykę, kierowały szczególną uwagę na wybrane przejawy lokalnej aktywności społeczno-politycznej, poddając je ścisłemu nadzorowi i kontroli. W tym celu budowały określone struktury, przydzielając im przede wszystkim funkcje nadzorczo-kontrolne. Każdy segment tej aktywności, także prasa podlegały ścisłej kontroli, z wykorzystaniem odpowiednich procedur i metod. Problematyka prasowa lokowana była, w owych sprawozdaniach, w następujących kategoriach spraw: nadzór nad prasą, nadzór nad stowarzyszeniami i związkami zawodowymi, nadzór nad mniejszościami narodowymi, nadzór nad organizacjami politycznymi: legalnymi i nielegalnymi, nadzór nad związkami wyznaniowymi.

Dla historyka prasy stwierdzenie, że jej dzieje można badać w kontekście i w powiązaniu z rozwojem poszczególnych lokalnych struktur lub organów administracji publicznej, nie jest może zbyt rozpowszechnione, ale nie budzi zastrzeżeń. Władze państwowe, realizując bowiem swoją politykę, kierowały szczególną uwagę na wybrane przejawy lokalnej aktywności społeczno-politycznej, poddając je ścisłemu nadzorowi i kontroli. W tym też celu budowały określone struktury przydzielając im przede wszystkim funkcje nadzorczo-kontrolne. Każdy segment tej aktywności, w tym również prasa, podlegały ścisłej kontroli, z wykorzystaniem odpowiednich procedur i metod. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przywiązywało bowiem dużą wagę do napływającego z terenu materiału informacyjnego, domagając się od starostów i wojewodów zarówno aktualności i terminowości ich przekazu, jak też rzeczowości oraz precyzji zawartych tam stwierdzeń i ocen.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego głównym źródłem informacji o życiu społeczno-politycznym w terenie były sprawozdania starosty i wojewody¹. Szczególnie istotne w tym względzie jest stwierdzenie, iż szeroko rozumiana tematyka prasowa lokowana była w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Zatem im bardziej rozbudowana sieć informacyjna, tym bardziej wnikliwa i dogłębna inwigilacja wszelkiej społecznej oraz politycznej aktywności mieszkańców. Skuteczność i efektywność tej sieci warunkowały przeobrażenia w strukturach terenowej administracji ogólnej w latach 1918–1939 i jej operatywność. W artykule pominięte zostaną jednak rozważania w tym zakresie, wykraczają one bowiem poza wyznaczony obszar badań.

Jak już wspomniano, pozyskana materia badawcza pochodzi z dokumentacji wytworzonej przez policję, starostów i wojewodów krakowskich, realizujących w terenie powierzone im zadania. Przyjrzyjmy się zatem temu zbiorowi bliżej. Szukając odpowiedzi na pytania jak państwo przygotowało swoje struktury administracyjne do pełnienia nadzoru również nad prasą lokalną i jak kształtowało w tym zakresie metody oraz narzędzia należy wskazać główne obszary tej infiltracji. Pierwsza zasadnicza uwaga, która się pojawia, to stwierdzenie, że nie był on jednorodny i skumulowany, bowiem problematyka prasowa lokowana była w następujących kategoriach spraw:

1. Nadzór nad prasą (charakterystyka zawartości, konfiskaty),
2. Nadzór nad stowarzyszeniami i związkami zawodowymi,

---

¹ W. K o z y r a, *Polityka administracyjna ministrów spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*, Lublin 2009, s. 234; zob. też R. H a u s n e r, *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych*, Warszawa 1939.

3. Nadzór nad mniejszościami narodowymi,
4. Nadzór nad organizacjami politycznymi — legalnymi i nielegalnymi,
5. Nadzór nad związkami wyznaniowymi.

Kategoryzując natomiast źródła pod względem nadawcy dokumentu, to wyróżnić należy przede wszystkim sprawozdania starosty i wojewody, a także sprawozdania policyjne.

Inna kategoria typologiczna odnosi się do częstotliwości ich przesyłania. W zbiorze tym znalazły się więc przekazy: tygodniowe, miesięczne, kwartalne, półroczne. Typizując zaś pod względem zawartości pojawiają się wśród nich — wielokrotnie z nazwy zmieniane — sprawozdania sytuacyjne, przekształcone następnie w sprawozdania ze stanu bezpieczeństwa i życia społeczno-politycznego (tygodniowe, miesięczne), z ruchu zawodowego oraz społeczno-politycznego (miesięczne), z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych (tygodniowe, miesięczne), informacyjne ze stanu bezpieczeństwa publicznego (tygodniowe, miesięczne), sprawozdania z życia polskich związków oraz stowarzyszeń (kwartalne, półroczne), a także sprawozdania sytuacyjne tygodniowe².

Pełny natomiast obraz zadań i metodyki sporządzania owych sprawozdań, które ewoluowały, można zrekonstruować na podstawie zachowanych instrukcji, opracowanych przez Urząd Wojewódzki Krakowski, oczywiście w oparciu o wytyczne z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a następnie przekazywanych do Starostwa Grodzkiego Krakowskiego. W jednej z nich czytamy: „Całokształt danych, oświetlających sytuację polityczną w terenie, winien znaleźć pełne i wierne odzwierciedlenie w trojakiego rodzaju wzajemnie uzupełniający się meldunkach: 1. meldunkach doraźnych, 2. sprawozdaniach specjalnych, 3. sprawozdaniach tygodniowych”³, i dalej „podstawowym meldunkiem sytuacyjnym jest sprawozdanie tygodniowe. Zadaniem jego jest dać całkowity i wierny obraz życia politycznego i społecznego w terenie”³.

Sprawozdanie to składało się z dwóch zasadniczych części: ogólnej i szczegółowej. Zgodnie z zaleceniem, część pierwsza dawała „wszechstronne oświetlenie sytuacji ogólnej”, zaś informacja w niej wykorzystana pochodziła „z obserwacji zarówno bezpośredniej”, jak również z materiału prasowego, dostarczonego przez lokalne tytuły⁴. Zadaniem zaś starosty było zebraną materię uporządkować w trzech blokach tematycznych: 1. zagadnienia polityczne w ścisłym tego słowa znaczeniu,

---

² Zob. też: K. Halicki, *Sprawozdania sytuacyjne z lat 1918–1939 na przykładzie województwa pomorskiego*, [w:] *Pamiętnik IV Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki*, pod red. A. Krzemińskiej, Kraków 2000, s. 103–110; H. Robótka, *Kancelaria urzędów administracji państwowej II Rzeczypospolitej*, Toruń 1993.

³ Archiwum Narodowe w Krakowie (dalej: ANKr), sygn. StGKr 95, Instrukcja dla sporządzania meldunków sytuacyjnych z życia polskich legalnych stronnictw politycznych oraz związków i stowarzyszeń.

⁴ Tamże.

2. zagadnienia polityki ekonomicznej, 3. zagadnienia polityki społecznej. Padło tam również stwierdzenie, że należy „ewentualne głosy prasy podawać krótko — myśl przewodnia i konkluzja artykułów”⁵.

Zdecydowanie jednak istotniejsza dla władz zwierzchnich, jak podkreślił wojewoda „kościem [!] sprawozdania”, była część szczegółowa, która obejmowała „kronikarski przegląd znamiennejszych wydarzeń oraz ujawnionych faktów z życia wszystkich operujących w terenie stronnictw politycznych i organizacji społecznych”⁶. I również w tej części zestawiony materiał należało uporządkować, w trzech grupach: 1. ugrupowania prorządowe, 2. ugrupowania ustosunkowujące się do poczynań Rządu biernie, 3. opozycja (od prawicy ku lewicy). W zakresie nas interesującym również wymagane było zawarcie w tej części danych dotyczących prasy. Należało bowiem dostarczyć informacje o rozwoju prasy partyjnej, jej poczytności, zmianach redaktorów, a także kolportażu czasopism i ulotek.

W zbiorach krakowskiego archiwum znajduje się pismo wojewody krakowskiego adresowane do starosty w sprawie okresowych sprawozdań przedkładanych przez władze administracyjne I instancji Wydziałowi Bezpieczeństwa Publicznego Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego, z którego wynika, że oprócz wspomnianych powyżej kategorii prowadzone były półroczne wykazy poufnego wywiadu prasowego, a także półroczne wykazy wysokości nakładów czasopism okresowych⁷. Niestety, cytowane dokumenty nie zachowały się, a zapewne stanowiłyby interesujący i wartościowy materiał historycznoprasowy.

W zespole tym odnaleziony także został odpis reskryptu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 27 lipca 1926 r. w sprawie stałych ewidencji i wykazów prowadzonych przez władze administracyjne I oraz II instancji, z którego wynika, że dotychczas władze lokalne zobowiązane były również do prowadzenia ewidencji dzieł cenzurowanych i niecenzurowanych, sprawozdań kwartalnych w tej sprawie oraz ewidencji pras drukarskich i maszyn rotacyjnych w zakładach drukarskich, a także sprawozdań kwartalnych w tej sprawie⁸. Pismem tym władze zostały zwolnione z tego obowiązku. Zachowany materiał ma jednak charakter szątkowy.

Najpełniejszy obraz krakowskiej prasy zawierały tygodniowe sprawozdania sytuacyjne starosty o stanie bezpieczeństwa publicznego. Ich jakość i zawartość zmieniała się wraz ze zmianą lokalizacji w strukturach administracji lokalnej agend odpowiedzialnych za zbieranie informacji i inwigilacje. Informacje te znajdowały się zarówno w części określonej jako *Sytuacja ogólna*, jak i w *Przeglądzie prasowym*,

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ ANKr, sygn. StGKr 95, Pismo Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego z dnia 04.03.1926 r. w sprawie wykazu okresowych sprawozdań przedkładanych przez władze administracyjne I instancji wojewódzkiemu Wydziałowi Bezpieczeństwa Publicznego i Prasy.

⁸ ANKr, sygn. StGKr 95, Reskrypt Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z dnia 27.07.1926 r. w sprawie stałych ewidencji i wykazów prowadzonych przez władze administracyjne I i II instancji.

Polskim ruchu politycznym, Ruchu wywrotowym oraz Konfiskatach. Podział ten nie był jednak konsekwentnie stosowany.

W sprawozdaniu sytuacyjnym z 1924 r. we fragmencie zatytułowanym *Odbicie ogólnej sytuacji w prasie* starosta krakowski poinformował:

Stosunki w zakresie bezpieczeństwa publicznego nie przedstawiają się pomyślnie, dała temu wyraz prasa. Wrzenie i strajki na Górnym Śląsku wywołały żywą dyskusję w tutejszej prasie. Z satysfakcją należy stwierdzić, że wszystkie prawie pisma na ogół podkreślają potrzebę przeciwstawienia się agitacji komunistycznej, która niewątpliwie chce wykorzystać obecny ferment do swoich celów. Werdykt sędziów przysięgłych uwalniających uczestników zajęć listopadowych w Krakowie wywołał w tutejszej prasie gorącą dyskusję. Silny wyraz oburzeniu daje prasa prawicowa nazywając werdykt cynicznym zakpieniem ze sprawiedliwości, który staje się zachętą do dalszych rozruchów i mordstw. Natomiast prasa lewicowa polemizując z wywodami prasy stronnictw narodowych stara się rzucić cień zapomnienia na ubiegłe wypadki, a omawiając werdykt wyraża cześć ławie przysięgłych za to, że zrozumiała zadanie sprawiedliwości i uratowała honor sądownictwa polskiego⁹.

Z kolei w ocenie *Sytuacji ogólnej* za okres od 16 do 22 listopada 1928 r. zawarte zostało stwierdzenie:

Partie polityczne zaznaczyły żywą aktywność za pomocą swojej prasy, która zajmowała się przede wszystkim ostatnimi zajęciami w Sejmie, komentując je pod kątem widzenia swej orientacji. W szczególności organ chadecki „Głos Narodu” i organ socjalistyczny „Naprzód” usiłowały całą winę zajęć złożyć na Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, odmawiając mu zmysłu taktycznego i ubolewając z powodu utrudnienia możliwości współpracy Sejmu z Rządem. Artykuły wymienionych organów usiłowały wywrzeć na społeczeństwie wrażenie, że chaos w Sejmie wywołuje i pozytywną pracę utrudnia stronnictwo rządowe a nie rzeczowo, pod kątem interesów i potrzeb społeczeństwa usposobione partie opozycyjne¹⁰.

Starosta ten fragment swojego sprawozdania zakończył słowami:

Tendencyjne artykuły odniosły częściowo skutek, co się objawiło w ostatnich nastrojach poszczególnych warstw tutejszej ludności, która z ubolewaniem lub z oburzeniem zaczęła komentować zajęcia sejmowe, podnosząc zarzuty, że zamiast radzić nad poprawą sytuacji gospodarczej, bilansu handlowego i sytuacji finansowej oraz nad ulżeniem ogólnej nędzy, Sejm trawi czas na międzypartyjne porachunki¹¹.

---

⁹ ANKr, sygn. StGKr 107, Sprawozdanie sytuacyjne Dyrekcji Policji w Krakowie o stanie bezpieczeństwa publicznego za miesiąc sierpień 1924 r.

¹⁰ ANKr, sygn. 29/206/597, Sprawozdanie tygodniowe informacyjne starosty krakowskiego za czas od 16. do 22.11.1928 r.

¹¹ Tamże.

Dowodzi to, że przedmiotem zainteresowania starosty była nie tylko zawartość przekazu prasowego, ale również jego społeczny odbiór.

Dla badacza bardzo wartościowe poznawczo są *Przeglądy prasy*. Zawarte w nich informacje dotyczyły przede wszystkim prezentacji i omówienia aktualnych spraw rozpatrywanych i analizowanych przez lokalne czasopisma. Owe przeglądy prasy przybierały postać zbiorczego omówienia wybranych artykułów, ujętych w pewne kategorie tematyczne lub prezentowane i komentowane w odniesieniu do konkretnego periodyku.

W *Przeglądzie prasowym* pojawiały się więc streszczenia artykułów opublikowanych w dziennikach: „Głos Narodu”, „Czas”, „Naprzód”, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, a także w czasopismach: „Przyjaciel Ludu”, „Piast”, „Chłop Polski”, „Prawo Ludu”, „Wieniec. Pszczółka”, „Lud Katolicki”, „Krakus”. Specjalną kategorię stanowiła prasa mniejszościowa, w tym „Nasz Dziennik”. Szczególna uwaga starosty skupiona była na „Głosie Narodu” oraz „Naprzodzie”, zatem bogate są rozbiory tych dwóch pism.

W części zaś poświęconej ruchowi politycznemu, uwaga władz lokalnych skupiona była na organach prasowych poszczególnych partii, również pod kątem analizy publikowanych na ich łamach tekstów. Przywołajmy jeden z fragmentów, oznaczony hasłem Polskie Stronnictwo Chrześcijańskiej Demokracji, w którym czytamy: „Organ prasowy stronnictwa »Głos Narodu« zabierał głos w szeregu spraw politycznych i społecznych. W szczególności zajmował się zatargiem między klubem poselskim BBWR a PPS, przy czym przyznał lewicy sejmowej słuszność obrony demokracji i parlamentaryzmu”, zaś odnośnie Polskiej Partii Socjalistycznej informował:

Organ prasowy „Naprzód” poświęcił szereg artykułów ostatnim zatargom BBWR z lewicą sejmową ubolewając, że zatargi te przekreśliły wszelką współpracę Sejmu z rządem i zmusiły PPS do zaostrzenia swego stosunku do rządu. Omawiając ostatnie wyzwania ze strony posłów z BBWR ironizował „Naprzód”, że BBWR pragnie rozwiązać za pomocą pojedynków wszelkie kwestie polityczne i społeczne¹².

Źródłem pozyskiwania materiału informacyjnego do sprawozdań były istniejące w strukturach Policji jednostki policji politycznej, pełniące funkcje służby informacyjnej. W 1928 r. agendy te zostały zlikwidowane, a zakres ich zadań przeszedł na starostów. Niestety przejęcie tych obowiązków napotkało wiele trudności, w konsekwencji więc nie spełniło oczekiwań władzy II instancji. W piśmie, z adnotacją „ściśle tajne, trzymać pod zamknięciem”, skierowanym do starosty grodzkiego, wojewoda krakowski instruował:

---

¹² ANKr, sygn. 29/206/597, Sprawozdanie tygodniowe informacyjne starosty krakowskiego za czas od 16. do 22.11.1928 r.

Dotychczasowa praktyka większości Panów Starostów polegała na tym, że mimo nałożonego na Panów obowiązku przejścia w całości od Policji, po skasowaniu odrębnego działu policji politycznej, agend w zakresie informacyjnym oraz wywiadu politycznego w zakresie ruchu legalnego, agendy te, a w każdym razie całość wywiadu spoczywa nadal w zupełności w rękach Policji, przy czym obarczono te organa również całą czynnością sprawozdawczą (sprawozdania tygodniowe, doraźne, wykazy, statystyki, ewidencje), ograniczając się w starostwie do sporządzania odpisów tych sprawozdań i przedkładania ich często, nawet bez własnych uwag Urzędowi wojewódzkiemu¹³.

Od 1929 roku tygodniowe sprawozdania sytuacyjne zawierały więcej informacji prasowych. Pojawiały się zarówno w prezentacji sytuacji ogólnej, jak i w *Przeglądach prasy*, w obrębie których przeprowadzono podział na periodyki polskie i mniejszościowe, a także dane o konfiskatach. Informacje nas interesujące pojawiały się także w grupach tematycznych takich jak: *Polski ruch polityczny*, *Ruch zawodowy*, *Mniejszości narodowe*, *Sekty religijne*, *Polskie związki i stowarzyszenia społeczne*.

Współczesnego badacza zastanawia dobór analizowanych artykułów w cytowanych powyżej *Przeglądach prasy*, a raczej kryteria ich doboru. Niewątpliwie brana była pod uwagę ich aktualność, ważność, reprezentatywność polityczna, stopień społecznego zainteresowania i zagrożenia. Oczywiście można się zastanowić czy ich wyselekcjonowanie nie było swego rodzaju manipulacją, ale odpowiedź na to pytanie wymaga dodatkowych, znacznie szerszych badań. Kolejne zatem pytanie dotyczy rzeczywistego celu, pojawiają się bowiem przypadki wręcz kuriozalne, np. w sprawozdaniu za okres od 9 do 15 maja 1929 r. czytamy, że „Głos Narodu” w nr 125 (13.05.) w artykule *Święto Matki* omawia obchody z tym dniem związane¹⁴.

Znacznie jednak częściej pojawiały się komentarze rzeczowe i bardziej rozbudowane, przywołajmy zatem jeden z nich. Otóż w *Części ogólnej* sprawozdania za okres od 5 do 11 listopada 1929 r. starosta poinformował wojewodę:

Partie polityczne zaznaczały swą żywotność w dalszym ciągu za pomocą prasy, która poruszała aktualne kwestie polityczne i społeczne. Organ chadecki „Głos Narodu” wystąpił przeciwko sanacyjnemu projektowi zmiany konstytucji dowodząc, że reforma ustroju musi się wyrazić w naprawie Sejmu oraz kontynuował propagandę przeciwko kompromisowi polskiego kupiectwa z żydowskim, w związku z wyborami do Izby Handlowej i Przemysłowej. Organ socjalistyczny „Naprzód” ironizował sanacyjne projekty zmiany konstytucji jako kontrastujące z obecnym kryzysem gospodarczym, zarzucając partiom rządowym, że troszczą się o konstytucję, a zaniedbują podstawy bytu państwa tj. jego fundament gospodarczy. Następnie „Naprzód” rozwijał propagandę w związku z obchodem „Dnia Młodzieży Robotniczej”. Organ syjonistyczny „Nowy Dziennik” kontynuował

---

¹³ ANKr, sygn. StGKr 77, Pismo Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego z dnia 11.03.1929 r. do Starostwa Grodzkiego Krakowskiego.

¹⁴ ANKr, sygn. StGKr 77, Sprawozdanie tygodniowe informacyjne starosty krakowskiego za okres od 09. do 15.05.1929 r.

agitację przedwyborczą do kahału. Środki te mają polegać na stworzeniu warunków sprzyjających polskiej ekspansji gospodarczej, względnie rozwojowi eksportu¹⁵.

Interesujący materiał, innej kategorii, zawiera sprawozdanie tygodniowe z przełomu października i listopada 1929 r. W punkcie *Ruch zawodowy*, starosta relacjonując przebieg posiedzenia Zarządu Koła Miejskiego wraz z Sekcjami Związku Zawodowego Kolejarzy donosił:

W dalszym przemówieniu Mucek [przew. — przyp. aut.] określił brak zrozumienia w masach dla prasy robotniczej, którą jest „Naprzód” i w Warszawie „Robotnik”. Aby pismo istniało musi mieć najmniej 7000 stałych czytelników, a nie jak dotychczas 3000. Krakowski „Naprzód” chyli się ku upadkowi i w razie jeżeli masa kolejarska nie przyjdzie mu z pomocą przestanie wychodzić, co byłoby niepowetowaną szkodą dla klasy pracującej, a także dla kolejarzy. Chodzi zatem o kolportowanie „Naprzodu” przez kolejarzy i w tym celu zaproponowano ZZK wydawanie jednego numeru w tygodniu z soboty na niedzielę w cenie 15 groszy, który głównie ma być poświęcony sprawom kolejarskim. Początek będzie ciężki, ale powoli z chwilą poznania przez ogół pożyteczności wydawnictwa ilość prenumeratorów wzrośnie. W tym celu Zarząd Koła winien zwrócić się do Administracji „Naprzodu” o wydanie bloczków na ten cel. Bloczki te zaś winni mężowie zaufania poszczególnych sekcji starać się, jak najwięcej rozsprzedać. Mucek nadmienił, że w celu poparcia wydawnictw robotniczych jest projekt wstawienia w nowym roku budżetowym do budżetu ZZK około 100.000 na subwencji dla wydawnictw robotniczych¹⁶.

Warto również zwrócić uwagę na stylistykę tych wypowiedzi. Wypowiedź starosty ma zdecydowanie bardziej charakter krótkiego omówienia, w którym pojawiają się ogólnikowe stwierdzenia o charakterze komentarza. Bezpiecznym stwierdzeniem dla starosty przy prezentacji stanowiska prasy opozycyjnej jest użycie słowa „rzekomo”. Ponadto stosuje określenia: omawia, stara się wykazać, dowodzi, podnosi, nawołuje, wykazuje, podkreśla, domaga się, zwraca uwagę, zawiera opis, zaznacza, zarzuca, występuje przeciw, wyraża zapatrywanie, wypowiada uwagi, poddaje krytycznemu rozbirowi, rozprawia, kontynuuje propagandę, domaga się, zawiera nedorzeczne pogłoski.

Układ i zawartość miesięcznych sprawozdań informacyjnych starosty zbliżona jest do tygodniowych, z jedną jednak różnicą, a mianowicie — wątki prasowe nie są już tak rozbudowane i zróżnicowane, a przede wszystkim nie ma wyodrębnionego przeglądu prasy. Publikacje prasowe przywoływane są natomiast w kontekście omawiania takich kwestii szczegółowych, jak: *Sytuacja ogólna, Polski ruch polityczny, Polskie związki i stowarzyszenia społeczne, Mniejszości narodowe, Ruch wywrotowy*,

¹⁵ ANKr, sygn. StGKr 77, Sprawozdania tygodniowe informacyjne starosty krakowskiego za okres od 05. do 11.11.1929 r.

¹⁶ ANKr, sygn. StGKr 77, Sprawozdanie tygodniowe informacyjne starosty krakowskiego za okres od 31.10. do 06.11.1929 r.

Ruch zawodowy. Również i ten układ ulegał modyfikacjom, i tak przykładowo w 1932 r. tworzyły go: *Część ogólna, Część szczegółowa*, a w tej ostatniej wyodrębniono: *Organizacje polityczne, Stowarzyszenia i związki społeczne, Mniejszości narodowe, Różne*.

Odwołajmy się zatem do paru stwierdzeń użytych w tych sprawozdaniach, dodając, że opisowi zawartości treściowej, mimo że miała charakter sformalizowanego omówienia, towarzyszyły częściej określenia wartościujące. Zdecydowanie dominowały jednak oceny kierowane do prasy jako konkretnego zbioru. Oto kilka przykładów:

- „w szczególności dyskusja sejmowa w związku z uchwaleniem nowego budżetu daje prasie opozycyjnej sposobność krytyki Rządu, zwykle nie rzeczowej, a obliczonej tylko na urabianie opinii publicznej dla celów partyjnych”,
- „w związku z dyskusją nad budżetem w Senacie zadawalnia się prasa, tak codzienna, jak i tygodniowa, jedynie podawaniem krótkich sprawozdań z posiedzeń”,
- „w zgodnym chórze cały odłam prasy opozycyjnej stara się przekonać opinię publiczną, że klubowi BB grozi rozłam”,
- „głosy prasy są podzielone”,
- „w prasie pojawiają się przypuszczenia”,
- „prasa doszukuje się”.

Oczywiście nie brakuje odwołania do konkretnych tytułów prasowych, jak np. „Naprzodu”, typu: „dziennik wróży rządowi, że jego spokojne i beztrudne życie ma się ku końcowi”¹⁷. W następnych latach ton tych wypowiedzi staje się dosadniejszy i agresywniejszy, niezależnie czy uwagi dotyczą zbiorczego oglądu prasy krakowskiej, czy też poszczególnych jej reprezentantów, by tytułem przykładu zacytować:

- „prasa tendencyjnie przedstawia fakty, by zyskać dla swych działaczy partyjnych moralne poparcie ze strony obalamuconego społeczeństwa”,
- „prześcigają się więc nawzajem jeden przed drugim w wyszukiwaniu rzekomych szczegółów więzienia b. posłów, by tylko przeliczyć w gorliwości judzenia przeciw Rządowi”,
- „zrećnie, pod płaszczykiem troski o dobro opinii państwa, przemycają autorzy rady nowego jątrzenia, przez intrygowanie społeczeństwem tem, że Rząd się boi wziąć na siebie odpowiedzialność”.

W odniesieniu natomiast do prasy prorządowej pada przykładowo stwierdzenie: „dzienniki prorządowe zajmują stanowisko, iż sprawa Brześcia nie zasługuje na takie przedstawienie jej, jak to usiłują uczynić dzienniki opozycyjne”¹⁸.

---

¹⁷ ANKr, sygn. 109. Sprawozdanie sytuacyjne miesięczne starosty krakowskiego za okres od 01. do 28.02.1930 r.

¹⁸ ANKr, sygn. 29/206/601, Sprawozdanie sytuacyjne miesięczne starosty krakowskiego za miesiąc styczeń 1931 r.

W kolejnym natomiast miesięcznym sprawozdaniu, z 1931 r. w kategorii *Stowarzyszenia i związki*, pod hasłem Związek Akademickiej Młodzieży Ludowej znalazła się informacja: „postanowiono rozszerzyć program wydawnictwa »Młodej Myśli Ludowej« na zagadnienia dotyczące całego ruchu ludowego. Postanowiono również wydać nowe pismo przeznaczone na teren akademicki”¹⁹. Dodajmy, gwoi wyjaśnienia, że uwaga ta odnosiła się do obradującego w Krakowie w dniach 22–23.03.1931 r. Nadzwyczajnego Zjazdu Ogólnopolskiego ZAML.

Lektura omawianych sprawozdań skłania jednak do stwierdzenia, iż starosta w ich opracowywaniu nie był konsekwentny, bowiem interesujące nas wątki prasowe pojawiały się i znikaly.

Wróćmy do cytowanych już instrukcji dotyczących zasad opracowywania przez starostę sprawozdań. Oprócz wymienionych w niej tygodniowych i miesięcznych sprawozdań sytuacyjnych starosta zobowiązany był do przysyłania tzw. sprawozdań specjalnych. Wśród nich były między innymi sprawozdania z życia legalnych stronnictw politycznych i związków zawodowych, mniejszości narodowych. Te pierwsze uwzględniać miały w przygotowywanych dokumentach wykazy organów prasowych poszczególnych stronnictw (stowarzyszeń) ze wskazaniem kategorii ich czytelników, podaniem rzeczywistych redaktorów oraz ich orientacji politycznych. Istotne było również wskazanie, że zebrany materiał należało traktować jako tajny. Analogiczne informacje miały być zgłaszane w przypadku mniejszości narodowych, z podziałem na Żydów, Ukraińców, Starorusinów. W ocenie bowiem władzy owe społeczności, a także białoruska i niemiecka najbardziej zagrażały porządkowi publicznemu i bezpieczeństwu wewnętrznemu państwa²⁰. Niestety informacje prasowe w tej kategorii spraw pojawiały się sporadyczne.

Do kategorii sprawozdań specjalnych należały również miesięczne raporty prasowe. W przypadku ich kompletności stanowiłyby niezwykle cenny materiał badawczy, niestety stopień ich zachowania można określić jako szczątkowy. Warto zatem poświęcić im więcej uwagi. Sprawozdania te zawierały wszelkie zmiany, które nastąpiły w danym okresie w wydawaniu konkretnego periodyku, a więc: zmiany tytułu, miejsca wydania, częstotliwości, zmiany treści w stosunku do zadeklarowanej, przynależności partyjnej, stosunku do rządu, a ponadto określenie sfery wpływów politycznych, stanu majątkowego, adresu, wysokości nakładów. Zachowane dokumenty dostarczają podstawowych informacji dotyczących między innymi czasopism „Na Parkiecie”, „Wolne Słowo”, „Głos Publiczny”, „Ruch Pedagogiczny”, „Rolnictwo i Przemysł”, „Piast” czy „Chłopska Przyszłość”²¹.

---

¹⁹ ANKr, sygn. 29/206/601, Sprawozdanie sytuacyjne miesięczne starosty krakowskiego za okres od 01.03. do 31.03.1931 r.

²⁰ W. Kozyna, *Polityka administracyjna...*, s. 259.

²¹ ANKr, sygn. 29/206/601, Raport miesięczny za okres od 20.09 do 20.10.1931 r.

Bezpośrednim łącznikiem między terenem a MSW był wojewoda, zatem jego sprawozdania i informacje w nich zawarte musiały być szczególnie wyważone oraz kompetentnie opracowane²². Tym podstawowym dokumentem, który nas szczególnie interesuje były sprawozdania miesięczne z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych. Ich konstrukcja odpowiadała układowi miesięcznych sprawozdań starostów, zatem i starosty grodzkiego krakowskiego. Sytuacja na lokalnym rynku prasowym prezentowana była w dziale zwanym *Sprawozdanie prasowe* lub *Sprawy prasowe*, w którym wyodrębniona została część ogólna i szczegółowa. Ta ostatnia zawierała podział na *Przegląd prasy prorządowej* i *Przegląd prasy opozycyjnej*, a także informacje o konfiskatach, nowych czasopismach oraz o zmianach zachodzących w obrębie już istniejących. Oddzielną kategorię stanowiła prasa mniejszościowa. Rozmiar zainteresowania władzy kwestiami prasowymi w części ogólnej był zróżnicowany. Pojawiały się bowiem zarówno krótkie stwierdzenia typu:

W miesiącu sprawozdawczym krakowska prasa w dziedzinie polityki wewnętrznej zajmowała się przede wszystkim analizowaniem projektu nowej konstytucji oraz omawianiem sytuacji wewnętrznej po uchwaleniu jej przez Sejm, a nadto omawianiem rezultatów wyborów do rad miejskich. Ze spraw polskiej polityki zagranicznej największe zaciekawienie wywołał pakt polsko-niemiecki o nieagresji oraz transakcji dokonanej z Anglią

---

²² W zbiorach krakowskiego archiwum znajdują się pod sygnaturami następujące zespoły: UWKr 534–535 Sprawozdania miesięczne wojewody z ruchu zawodowego i społeczno-politycznego za okres 1923–1924; 536–539 Sprawozdania tygodniowe informacyjne wojewody ze stanu bezpieczeństwa za okres 1927–1929; 540 Sprawozdania miesięczne wojewody ze stanu bezpieczeństwa i życia społeczno-politycznego za rok 1929; 541 Sprawozdania miesięczne i tygodniowe wojewody z ruchu społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za rok 1930; 542 Sprawozdania tygodniowe wojewody ze stanu bezpieczeństwa publicznego za rok 1930; 543 Sprawozdanie wojewody miesięczne i tygodniowe ze stanu bezpieczeństwa publicznego za rok 1931; 544 Sprawozdanie miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za rok 1931; 545 Sprawozdanie miesięczne wojewody ze stanu bezpieczeństwa publicznego za rok 1932; 546 Sprawozdania miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za rok 1932; 547 Sprawozdania miesięczne wojewody ze stanu bezpieczeństwa publicznego za rok 1933; 548 Sprawozdania miesięczne z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za rok 1933; 549 Sprawozdanie kwartalne wojewody z życia polskich związków i stowarzyszeń za rok 1933; 550 Sprawozdanie miesięczne wojewody ze stanu bezpieczeństwa publicznego za rok 1934; 551 Sprawozdanie miesięczne z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za rok 1934; 552, 555, 578 Sprawozdania kwartalne wojewody z życia polskich związków i stowarzyszeń za lata 1933–1935; 564, 581 Sprawozdania półroczne z życia polskich związków i stowarzyszeń; 553, 558, 560, 563, 570 Sprawozdania miesięczne wojewody ze stanu bezpieczeństwa publicznego kolejno za rok: 1935, 1937, 1938, 1939, 1930; 554, 556, 559, 561, 562, 574, 576, 577, 579, 580 Sprawozdania miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych kolejno za rok 1925, 1936, 1937, 1938, 1939, 1931, 1932, 1933, 1937, 1938; 565, 566, 567, 568, 569, 573 Sprawozdania sytuacyjne tygodniowe wojewody kolejno za rok: 1926, 1928 (I–VII), 1928 (VIII–XII), 1929 (I–V), 1929 (VI–XII), 1930; 571, 572, 575 Sprawozdania tygodniowe i miesięczne ze stanu bezpieczeństwa publicznego za rok: 1930 (IX–X), 1930 (XI–XII), 1931.

w sprawie pożyczki kolejowej. Pakt o nieagresji został przez całą krakowską prasę przyjęty bardzo przychylnie²³,

jak też bardziej wnikliwe i rozbudowane komentarze. Przytoczmy fragment jednego z nich:

W miesiącu sprawozdawczym cała prasa tutejsza stała pod znakiem zagadnień związanych z sytuacją zagraniczną i polityczną sytuacją wewnętrzną. Sprawy te nie schodziły niemal ze szpalt pism codziennych, a to ze względu na zainteresowanie wśród szerokich mas czytelnicych sprawami aktualnie odbywającej się sesji Ligii Narodów i związanym z nią problemem zatargu polsko-niemieckiego, tudzież dezyderatów ukraińskich wytoczonych przed forum międzynarodowym. Sytuacja wewnętrzna stała pod znakiem ostrej kampanii opozycji przeciw Rządowi i obozowi prorządowemu, znajdując swój wyraz w omawianiu tzw. „sprawy brzeskiej” i pacyfikacji terenów Małopolski Zachodniej. Sprawy te nabierają jeszcze swoistego charakteru ze względu na usiłowania ze strony opozycji zainteresowania niemi czynnika zagranicznego. O zainteresowanie to ubiegały się nie tylko narodowości obce, ale i polska prasa opozycyjna, zarówno prawicowa, jak i lewicowa, czego wyrazem były odpowiednio naświetlane przedruki z pism zagranicznych artykułów omawiających sytuację wewnętrzną i międzynarodową Polski. Ostrości charakteru polemicznego nabrały artykuły pism zwłaszcza w związku z odbywającą się aktualnie sesją budżetową Sejmu i Senatu. Obradom obu ciał poświęcono bardzo wiele miejsca, podając szczegółowo sprawozdania, obszernie streszczenia przemówień poselskich i komentując żywo wystąpienia członków Rządu i mówców z poszczególnych ugrupowań parlamentarnych²⁴.

Jak zatem przedstawiała się szczegółowa prezentacja zawartości treściowej wybranych periodyków? By odpowiedzieć na to pytanie odwołajmy się do sprawozdania za maj 1931 r., w którym wojewoda tak relacjonował:

„Głos Narodu” organ tutejszej chadecji, jak dotąd nie zdobył się na pewną zasadniczą linię polityczną. Z artykułów pojawiających się w „Głosie Narodu” można wnioskować, że stronnictwo, którego pismo jest organem szuka obecnie jakiejś wytycznej w swej działalności. Należałoby przypuszczać, że ewolucja pisma pójdzie w kierunku zbliżenia do „Akcji Katolickiej”. „Naprzód” — w swym opozycyjnym stanowisku trzyma się nadal drogi zasadniczej negacji wszystkiego co tylko pochodzi z kół rządowych czy prorządowych. „Piast” — jak zwykle w okresie poprzednim ograniczał się do przedruków z innych czasopism opozycyjnych i do pomieszczania znanych już twierdzeń, że winę ciężkiego położenia wsi ponosi Rząd i prorządowy obóz²⁵.

---

²³ ANKr, sygn. UWKr 551, Sprawozdanie miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za styczeń 1934 r.

²⁴ ANKr, sygn. UWKr 544, Sprawozdania miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za styczeń 1931 r.

²⁵ ANKr, sygn. UWKr 544, Sprawozdanie miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za maj 1931 r.

Powyższa prezentacja przybierała też inną formę, zbiorową, sumaryczną. W sprawozdaniu za miesiąc sierpień 1931 r. wojewoda poinformował ministra spraw wewnętrznych:

Prasa prorządowa ograniczająca się na tutejszym terenie do konserwatywnego „Czasu” oraz „IKC” podchodziła do oceny sytuacji z umiarem i spokojnie, przeciwstawiając się niejednokrotnie defetystycznej robocie prasy opozycyjnej. Prasa opozycyjna, zarówno socjalistyczny „Naprzód”, jak i chadecki „Głos Narodu” oraz „Piaś” wykorzystywały ciężkie położenie gospodarcze jako argument przeciw czynnikom miarodajnym i obozowi prorządowemu²⁶.

Pewne modyfikacje w strukturze sprawozdań nastąpiły w 1935 roku. *Przegląd prasy* został uporządkowany tematycznie, poprzez wprowadzenie kategorii: *Sprawy zagraniczne*, *Sprawy wewnętrzne*, *Sprawy budżetowe* i *gospodarcze*. Pojawiała się również kategoria, bliżej z nazwy nie określona, a relacjonująca ważne, aktualne wydarzenia. Przykładowo w styczniu 1935 r. zatytułowana została „Oddźwięki mowy min. Kościalkowskiego”. Wkrótce jednak wrócono do poprzedniego układu.

Interesujące jest również przywołanie komentarza wojewody, odnoszącego się do prasy mniejszości narodowych. Otóż w sprawozdaniu za luty 1934 r. znalazła się informacja:

Staraniem Komitetu Łemkowskiego rozpoczęto wydawanie czasopisma „Łemko” (miesięcznik), przeznaczony dla Łemków, mającego być przeciwstawieniem dla kolportowanego masowo od stycznia br. na Łemkowszczyźnie czasopisma wydawanego we Lwowie przez Ukraińców „Nasz Łemko”. „Łemko” ukazał się w dniu 22.02. i został rozesłany do wszystkich powiatów łemkowskich. Przypuszczać należy, że wyruguje on prasę ukraińską, niechętnie czytana przez ludność łemkowską²⁷.

W przypadku natomiast pojawienia się nowych tytułów, ich prezentacja w sprawozdaniach dokonywana była w następujący sposób:

Dnia 15.10. zaczął ukazywać się w Krakowie miesięcznik „Sztandar Rolniczy”, który zamieszcza artykuły na tematy gospodarcze, interesujące drobną własność rolną. Artykuły pisane są w duchu programu SL, pozbawione jednak charakteru demagogicznego, omawiając w sposób rzeczowy poszczególne problemy²⁸.

---

²⁶ ANKr, sygn. UWKr 544, Sprawozdanie miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za sierpień 1931 r.

²⁷ ANKr, sygn. UWKr 551, Sprawozdanie miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za luty 1934 r.

²⁸ ANKr, sygn. UWKr 554, Sprawozdanie miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za październik 1935 r.

W kwestiach zaś konfiskat, podawano ich liczbę w odniesieniu do konkretnych tytułów. Dane te opatrywano komentarzem typu: „Prasę tutejszą znamionowało w miesiącu marcu znaczne uspokojenie w ocenie bieżących spraw, w związku z czym zmniejszyła się również liczba konfiskat”, dodając „organ Stronnictwa Ludowego »Piast« redagowany był, ze względów cenzuralnych w dalszym ciągu w sposób zupełnie spokojny”²⁹.

Spróbujmy zatem na podstawie zgromadzonego materiału stworzyć ogólny zarys prasy zarówno prorządowej, jak i opozycyjnej widzianej oczyma wojewody. Można to uczynić za pomocą wybranych sformułowań wydobytych z tekstów analizowanych sprawozdań:

- prasa prorządowa: „podchodzi do oceny sytuacji z umiarem i spokojem”, „przeciwstawia się niejednokrotnie defetystycznej robocie prasy opozycyjnej”, „ustosunkowuje się przychylnie do rządowych zamierzeń i pociągnięć”,
- prasa opozycyjna: „cehuje ją napastliwość i polowanie na efekt swych wystąpień u szerokich mas”, „nie wnosi niczego nowego”, prowadzi „kampanię przy pomocy starych metod i argumentów demagogicznych, nie opartą o głębsze ujmowanie sprawy”, „nie wyszła poza ramy swego dotychczasowego szablonu, polegającego na stałym negowaniu wszystkiego co tylko z tych kół wychodzi”, „stoi na stanowisku zdecydowanej opozycji, nie przebiegając w środkach w walce z rządem i obozem prorządowym”, „demagogicznie w ujemnym świetle przedstawia działania rządu”, „w swym opozycyjnym stanowisku trzyma się nadal drogi zasadniczej negacji wszystkiego co tylko pochodzi z kół rządowych czy prorządowych”.

Odwołania do sytuacji na krakowskim rynku prasowym, w dużo jednak mniejszym zakresie, pojawiają się w sprawozdaniach miesięcznych wojewody ze stanu bezpieczeństwa publicznego. Odnaleźć je można sporadycznie we fragmentach poświęconych np. ruchowi organizacyjnemu, gdzie w punkcie *kolportaż* w sprawozdaniu za lipiec 1936 r. zanotowano: „w połowie lipca nadeszła dla organizacji krakowskiej KPP przesyłka kilkuset egz. »Czerwonego Sztandaru«, nr 5 z czerwca 1936 r., które rozsprzedano wśród członków i sympatyków”, zaś w sprawozdaniu za grudzień tegoż roku zamieszczona została uwaga: „Lewica Literacka kontynuowała montowanie drugiego tygodnika p.t. »Gazeta Artystów«, który miał się ukazać w początkach stycznia. W połowie grudnia wyniknęły nieporozumienia między założycielami pisma i przedstawicielami Akademickiego Klubu Literacko-Artystycznego »Volty«”.

Dalej dowiadujemy się z treści dokumentu, że część udziałowców wycofała się z finansowania pisma z powodu powierzenia działu literackiego oraz kierownictwa

---

²⁹ ANKr, sygn. UWKr 551, Sprawozdanie miesięczne wojewody z życia społeczno-politycznego i mniejszości narodowych za marzec 1934 r.

Lechowi Piwowarowi z Lewicy Literackiej oraz przewagi w składzie redakcji „wpływów komunistycznych”³⁰.

Przedstawione powyżej dokumenty tworzą interesujący i wartościowy dla historia prasy materiał badawczy, prasa bowiem, co już wielokrotnie w badaniach potwierdzono, dla lokalnej władzy stanowiła probierz stopnia spokoju lub wzrostu napięcia społecznego. Problematyka prasowa w różnym więc zakresie i odsłonach znacznie absorbowała uwagę zarówno Urzędu Wojewódzkiego Krakowskiego, jak i Starostwa Grodzkiego, a także policji. Tym samym instytucje te starały się realizować propagowaną przez ówczesną władzę politykę ścisłej kontroli oraz reglamentacji informacji, zgodnie z wytycznymi napływającymi z Warszawy.

Bibliografia

- Halicki H., *Sprawozdania sytuacyjne z lat 1918–1939 na przykładzie województwa pomorskiego*, [w:] *Pamiętnik IV Ogólnopolskiego Zjazdu Studentów Archiwistyki*, pod red. A. Krzemińskiej, Kraków 2000, s. 103–110.
- Hausner R., *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych*, Warszawa 1939.
- Kozyra W., *Polityka administracyjna ministra spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*, Lublin 2009.
- Robótka H., *Kancelaria urzędów administracji państwowej II Rzeczypospolitej*, Toruń 1993.

---

³⁰ ANKr, sygn. UWKr 556. Sprawozdanie miesięczne wojewody ze stanu bezpieczeństwa publicznego grudzień 1936 r.